

บทที่ ๔

ระบบความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชน

ชาวกวย : ความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวกวยเฉียงช้างบ้านตากกลาง มีระบบความเชื่อและพิธีกรรมที่น่าสนใจอยู่หลายประการ ทั้งที่เป็นระบบความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม และที่มีความคล้ายคลึงกับชาวไทย-กวยกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มไทย-ลาวหรือไทย-เขมร ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะขอกล่าวถึง ๕ ส่วนคือ พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิต พิธีกรรมอื่นๆในรอบปีของชุมชน ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง จะได้นำเสนอต่อไป

๑. ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

๑.๑. พิธีเกี่ยวกับการเกิด

๑.๑.๑. การตั้งครรภ์

สำหรับชาวกวยเฉียงช้างบ้านตากกลางแล้ว การมีลูกหลานไว้สืบสกุลนับเป็นความปรารถนาอันยิ่งยวดของผู้ที่เป็นพ่อแม่ หากว่าคู่สมรสคู่ใดแต่งงานมาหลายปีแล้ว ทว่ายังไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ ก็ จะนำความทุกข์ใจมาสู่ครอบครัวและญาติพี่น้อง ต้องไปหาหมอส่องหรือหมอผีให้ช่วยทำนายดูว่าตนจะมีลูกหรือไม่ หรือเพราะเหตุไรจึงไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ จนกระทั่งเมื่อหญิงผู้นั้นตั้งครรภ์ สิ่งที่แสดงถึงความยินดีปรีดาของบิดามารดาและญาติพี่น้องก็คือ จะต้องดูแลเอาใจใส่ต่อหญิงที่มีครรภ์ผู้นั้นให้มากเป็นพิเศษ ด้วยเชื่อว่าหญิงผู้นั้นจะเป็นผู้ที่อ่อนแอจนง่ายต่อการเจ็บป่วย ในสังคมของชาวกวยจึงมีข้อห้ามหลายประการ สำหรับหญิงมีครรภ์ จนกลายมาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ เช่น

ห้ามนั่งบนครกตำข้าว และนั่งขวางประตูหรือบันได เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดลูกยาก

ห้ามหยุดในระหว่างที่ขึ้นลงบันไดบ้าน จะต้องขึ้นหรือลงให้ตลอด เพราะเชื่อว่ถ้าฝ่าฝืนจะทำให้การคลอดลูกลำบาก หรือมีอุปสรรคขัดข้อง

ห้ามหญิงผู้นั้นมองดูจันทร์ปราคา หรือสุริยุปราคา เพราะเชื่อว่าจะทำให้ลูกที่เกิดมาพิการได้ เช่น หูหนวกเป็นใบ้ (กึก) หรือปัญญาอ่อน (ละเหอะ)

ห้ามเดินหรือนั่งบนไม้ยาวๆ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ปวดท้องนาน

นอกจากนี้ยังเชื่อว่า ผู้หญิงที่อยู่ในช่วงตั้งครรภ์ ร่างกายจะอ่อนแอ และวิญญาณร้ายต่างๆอาจจะมาทำร้ายได้ง่าย โดยเฉพาะผีปอบหรือที่ชาวกวยเรียกว่า “มนะ” ซึ่งชอบกินเลือด ของสดหรือคาว หญิง

ด้านนอกจะทำให้วิญญาณร้ายต่างๆรวมทั้งมะที่จะมาทำร้ายกับหญิงที่คลอดตกใจและหนีไป ญาติๆบางคนก็จะนำพินเพื่อไปจุดคัมมน้ำเตรียมสำหรับการคลอด ภายในห้องก็จะมีตาข่ายดักปลาและสายสัญญาณแขวนป้องกันวิญญาณร้ายที่จะเข้าไปในห้องอยู่ด้วย มารดาหรือญาติผู้หญิงที่อาวุโสของหญิงมีครรภ์ ก็จะจุดธูปเทียนบูชาและบอกกล่าวแก่ครุกำเนิดผู้ที่เชื่อว่าเป็นผู้ให้ชีวิตแก่ทารก ศีปะกำ และแม่ธรณี เพื่อให้ช่วยให้การคลอดเป็นไปด้วยความปลอดภัย

เมื่อแม่จะมีบวมมาถึง ก็จะได้รับบริการบูชาด้วยข้าวสาร ๑ ถ้วย หมากและพลู พร้อมทั้งเงินจำนวนหนึ่ง และเงินดังกล่าวถือเป็นเงินที่แม่จะมีบวมจะนำไปไหว้ครูของตน และก็จะนำข้าวสารที่ใส่ด้วยนั้นไปวางไว้มุมห้องด้านเหนือ และทิ้งไว้จนกว่าการคลอดจะลุล่วง

เมื่อหญิงมีครรภ์รู้สึกปวดท้องมากๆ แม่จะมีบวมก็จะพยายามใช้มือจับและตรวจดูตำแหน่งของทารกที่อยู่ในท้อง พยายามให้ทารกอยู่ในตำแหน่งที่คลอดง่ายที่สุด และใช้มือช่วยกดท้องเบาๆช่วย พร้อมทั้งอาจจะให้ยาสมุนไพรช่วยด้วย กระทั่งทารกน้อยลืมตาออกมาดูโลก แม่จะมีบวมก็จะใช้ไม้ไผ่ซึ่งเหลาแบนๆมาตัดสายรกออก เหลือไว้เพียง ๓-๔ นิ้ว แล้วมัดด้วยสายสัญญาณที่แช่กับขมิ้นป่นปล่อยให้หลุดไปเองภายหลัง และแม่จะมีบวมก็จะรีบทำความสะอาดด้วยน้ำอุ่นให้ทารกน้อยทันที โดยเฉพาะในช่องปากที่อาจมีน้ำขังอยู่ แล้วอุ้มทารกน้อยด้วยแขนทั้ง ๒ ข้าง พร้อมทั้งยกขึ้นยกลง ๓ ครั้งเพื่อประกาศให้วิญญาณทั้งปวงได้รับทราบว่าการคลอดแล้ว ย้ำว่าได้ตามมาเอากลับคืน แล้วจึงวางทารกน้อยลงในตะกร้า ทั้งนี้ถ้าเป็นเพศชายก็จะสวมชุดและปากกาวางอยู่ในตะกร้าด้วย ถ้าเป็นเพศหญิงก็จะมีเครื่องมือและของเย็บปักถักร้อยพร้อมสายสัญญาณ เพราะเชื่อว่าถ้าเป็นทารกเพศชายก็จะกลายเป็นผู้ปราบปรามเรื่องในศิลปวิทยาการทั้งปวง ถ้าเป็นเพศหญิงก็จะเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี

ภายหลังการคลอด หญิงผู้ที่ให้กำเนิดทารกน้อยก็จะกินน้ำมะขามผสมเกลือ และหล่อนก็จะยกมือไหว้แสดงความเคารพพระเพลิง เพื่อขอให้ความอบอุ่นแก่หล่อนเพื่อให้มีกำลังวังชาที่แข็งแรงอีกครั้ง รวมทั้งให้ท้องของหล่อนกลับคืนสู่สภาวะเดิมในเร็ววัน และจ้กก็จะมาทำพิธีเป่าน้ำลงที่ไฟที่กำลังลุก เพื่อเป็นการบอกกล่าวกับพระเพลิง ให้ความอบอุ่นแก่มารดาและทารกน้อย แล้วหญิงผู้ที่เป็นแม่ทารกน้อยก็นอนลงบนแคร่ไม้ไผ่เพื่อรับความอบอุ่นจากพระเพลิง

๑.๑.๓. การอยู่กรรมและการอยู่ไฟ

การอยู่กรรมและการอยู่ไฟ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับหญิงสาวกวยเลี้ยงช้างผู้ที่เพิ่งคลอดบุตรทุกคน อันเป็นประเพณีพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกับชาวชนบทไทยโดยทั่วไป ด้วยเชื่อว่าภายหลังจากการคลอด ผู้ที่เป็นมารดาและทารกจะต้องอยู่ไฟให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ เพราะความร้อนและความอบอุ่นจากเปลวไฟจะช่วยทำให้มารดาและทารกน้อยแข็งแรงได้ในเวลาอันรวดเร็ว ดีกว่ายาอื่นใด

ในระยะ ๓ วันแรก ฟืนท่อนใหญ่ๆจะต้องถูกจุดให้ลุกตลอดเวลา เพื่อรักษาอุณหภูมิของห้องให้อบอุ่นที่สุด ประตูและหน้าต่างจะถูกปิดเพื่อป้องกันลมเข้าไป มารดาและทารกน้อยจะต้องเก็บตัวอยู่ในสภาพเช่นนี้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ช่วงเช้าเย็นในแต่ละวัน มารดาจะได้รับยาบำรุงเลือดและกำลัง หล่อนจะต้องจิบน้ำอุ่นเพื่อให้เหงื่อออกมากๆ เพราะเชื่อว่าจะทำให้เลือดลมไหลเวียนได้สะดวก เวลานอนก็จะต้อง

พยายามพลิกตัวเรื่อยๆ เพื่อให้ร่างกายทุกส่วนได้รับความอบอุ่นอย่างเท่าเทียมกัน เวลาอาบน้ำหล่อนก็จะต้องอาบน้ำอุ่นและต้องเช็ดตัวให้แห้งโดยเร็วที่สุด พร้อมทั้งทาขมิ้นทั่วตัวทุกวัน ทั้งนี้ทารกน้อยก็จะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน ระยะเวลาที่เรียกว่า “การอยู่กรรม” แม่จะมีมือก็จะคอยปรนนิบัติรับใช้พร้อมทั้งให้คำแนะนำตลอดระยะเวลา

ภายหลังจากเสร็จสิ้นการอยู่กรรม มารดาพร้อมทารกก็จะย้ายไปนอนใกล้กับเตาไฟอีกประมาณ ๑๕ วัน แต่ถ้าหากไม่ใช่เป็นการคลอดครั้งแรกก็จะใช้ระยะเวลาเพียง ๗ วัน หญิงผู้เป็นมารดาจะต้องรักษาอุณหภูมิในร่างกายของหล่อนให้อบอุ่นอยู่เสมอ จะต้องจิบน้ำอุ่นและยาหม้อ ต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหนาๆ เพื่อคลุมร่างกายโดยเฉพาะส่วนท้องของหล่อน และจะรับประทานได้เพียงข้าวกับเกลือหรือปลาแห้งเท่านั้น ส่วนพวกเนื้อสัตว์หรืออาหารอื่นๆ นอกเหนือไปกว่านี้ถือว่าเป็นของแสลง ช่วงเวลาดังกล่าวนี้เรียกกันว่า “การอยู่ไฟ”

๑.๑.๔. การโกนผมไฟและการตั้งชื่อเด็ก

สามวันหลังการคลอดสำหรับเด็กหญิง และสี่วันสำหรับเด็กชาย จะมีพิธีกรรมเล็กๆ อีกพิธีหนึ่งคือ การโกนผมไฟ โดยเมื่อครบกำหนดดังกล่าว พิธีก็จะเริ่มขึ้น บิดาของเด็กก็จะอุ้มเด็กจากบนบ้านลงมาชั้นล่าง ซึ่งจะมีญาติสนิทที่ได้รับความเชิญมาร่วมพิธี ไม่ว่าจะเป็นป้าตายาย ญาติผู้อาวุโส และเพื่อนบ้านที่สนิทสนมคอยอยู่ และญาติผู้ใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่คือปู่หรือตาจะเป็นผู้ที่ลงมือตัดผมไฟหลานตัวน้อยเป็นคนแรก โดยตัดผมเด็กเพียงเล็กน้อยพอเป็นพิธีเพื่อเหลือไว้ให้คนข้างหลังได้มาตัดต่อ และระหว่างที่ตัดก็จะพูดกล่าวให้ผู้ที่มาร่วมทราบทั่วกัน ใจความสำคัญก็มักจะมีว่า บัดนี้เด็กน้อยได้เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัว ตามความประสงค์ของพ่อแม่แล้ว อันนำมาซึ่งความปิติยินดีและโชคลาภมาสู่ครอบครัว แล้วจึงผูกด้วยสายสิญจน์ที่แขนทั้งสองข้างของเด็ก พร้อมทั้งกล่าวเรียกขวัญของเด็กที่เชื่อว่ายังอยู่ในป่าเขาลำเนาไพร ให้กลับคืนสู่ตัวเด็ก หลังจากนั้นญาติผู้ใหญ่และเพื่อนสนิทที่มาร่วมพิธีก็จะทยอยกันไปตัดผมไฟและผูกข้อมือเด็ก ส่วนบิดาก็จะตัดผมไฟและผูกข้อมือที่หลังคนอื่นๆ พร้อมทั้งประกาศให้รับทราบทั่วกันว่าเด็กน้อยผู้นี้บัดนี้เป็นสมบัติของเขาและครอบครัวแล้ว และก็ได้รับการยอมรับจากเขา ด้วยเหตุนี้จึงขอประกาศว่าเขาคือบิดาของเด็กน้อยผู้นี้ และเมื่อเขากล่าวและผูกข้อมือเสร็จ ก็แสดงว่าพวกเขาได้เป็นพ่อลูกกันแล้ว และคนที่โกนผมไฟและผูกข้อมือเด็กน้อยเป็นคนสุดท้ายก็คือ แม่จะมีมือหรือหมอดำแยผู้ที่ทำคลอดเด็กน้อยคนนั้นนั่นเอง และแม่จะมีมือก็จะปฏิบัติเช่นเดียวกับคนอื่นๆ แต่ในช่วงที่ผูกข้อมือนั้น ก็จะตั้งชื่อให้กับเด็กน้อยที่ยังไม่มีชื่อนั้นด้วย และจะถือว่าเด็กน้อยผู้นั้นจะมีชื่อดังกล่าวไปตลอดชีวิต ภายหลังจากพิธีในช่วงเช้าแล้ว เจ้าของบ้านก็จะจัดเลี้ยงอาหารแก่แขกหรือที่มาร่วมงานทุกคน หลังจากนั้นจึงค่อยแยกย้ายกันกลับบ้าน

๑.๑.๕. พิธีอัญเชิญครุกำเนิดมาอยู่กับทารก

เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ลาวและเขมร ชาวทวายเลี้ยงช้างบ้านตากกลางมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกผู้ทุกนามล้วนแล้วแต่มีวิญญาณประจำตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่แห่งหนตำบลใดก็ตาม ทั้งในโลกนี้หรือโลกหน้า หรือแม้แต่อดีตชาติที่ผ่านมาเหมือนดั่งเงาติดตัว วิญญาณดังกล่าวรู้จักกันในชื่อ “ครุ

กำเนิด” หรือ “หมอเฒ่าหมอโจน” ผู้ที่พวกเขาถือว่าเป็นเสมือนบิดาผู้ให้กำเนิดแก่ตน ซึ่งจะทำหน้าที่ปกป้องรักษาและช่วยเหลือยามถูกรังขอ ช่วยปกป้องความเจ็บไข้ได้ป่วย ความอับโชคตลอดจนภัยอันตรายทั้งปวง ด้วยเหตุนี้มนุษย์ผู้เป็นลูกจึงต้องอัญเชิญครุกำเนิดให้มาอยู่กับตน และให้ความเคารพบูชาเช่นเดียวกับที่ตนปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์และบิดาบังเกิดเกล้า พวกเขาจะบอกกล่าวแก้วิญญานหรือครุกำเนิดนี้ทุกครั้งที่ต้องออกเดินทางไกล ระบายความในใจหรือปรึกษายามประสบภาวะคับขัน ทุกๆวันพระโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเข้าพรรษา จะต้องนำกรวยดอกไม้และข้าวไปเช่นไหว้ เชื่อกันว่าถ้าปฏิบัติต่อครุกำเนิดดีเพียงไร ก็จะนำความสุขและโชคลาภมาสู่ผู้นั้นและครอบครัวมากเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ถ้าหากทารกคนใดร้องนานผิดปกติ แม้ว่าบิดามารดาจะปลอบประโลมเพียงใดแล้วก็ตาม เชื่อว่าเป็นเพราะทารกผู้นั้นร้องเรียกให้ครุกำเนิดมาอยู่กับตนนั่นเอง และเพื่อความแน่ใจ บิดาของเด็กก็จะไปหาหมอส่องให้ช่วยทำนายว่าเป็นจริงหรือไม่ ซึ่งหากได้รับการยืนยันจากหมอส่อง พิธีอัญเชิญครุกำเนิดก็จะถูกจัดขึ้นต่อมา โดยบิดาและยายจะช่วยกันจัดเตรียมทำ “จวม” อันเป็นสัญลักษณ์ของครุกำเนิดที่ทำจากใบตาลขนาด ๔-๕ นิ้ว จำนวน ๔-๕ ใบ นำมาปักบนไม้หรือกะลามะพร้าวที่มีเปลือกก้อยู่พอที่จะใช้ปักได้ ตกแต่งใบตาลให้สวยงาม โดยการตัดปลายและเจาะรูเป็นลวดลายต่างๆ แล้วนำไปใส่ตะกร้าพร้อมเครื่องเช่นต่างๆ ได้แก่ หมากพลู บุหรี่ ข้าว แอง พริกและเหล้า เพื่อให้หมอผีหรือ “จ้ำ” ที่ถูกเชิญมาเป็นผู้ทำพิธี พิธีจะเริ่มต้น ด้วยการสวดคาถาของจ้ำและอัญเชิญครุกำเนิดให้มารับเครื่องเช่นเหล่านั้น พร้อมทั้งใช้คำพูดที่ไพเราะเสนาะหูขอให้ครุกำเนิดมาเป็น “ครู” และ “บิดา” เพื่อปกป้องเด็กน้อยผู้นั้นตลอดไป และเมื่อจ้ำเห็นว่าครุกำเนิดได้รับเครื่องเช่นและฟังพอใจในเครื่องเช่นเหล่านั้นแล้ว ก็จะอัญเชิญครุกำเนิดเข้าไปอยู่ในจวม แล้วนำไปตั้งไว้บนหิ้งเหนือหัวนอน ในการทำพิธีนี้มีเพียงสมาชิกในครอบครัวและปู่ย่าตายายของเด็กเท่านั้นที่ได้รับเชิญ

จากที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับพิธีกรรมการเกิดของชาวกวยเลียงข้างบ้านตากกลางข้างต้นแล้วนั้น ใคร่ขอทำความเข้าใจไว้ ณ ที่นี้ก่อนว่า ประเพณีและพิธีกรรมการเกิดดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชาวกวยเลียงข้างบ้านตากกลางในอดีตประเพณีและปฏิบัติอยู่ แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบัน นับตั้งแต่ระบบการรักษาพยาบาลสมัยใหม่ได้แพร่กระจายไปถึงชุมชน ก็มีส่วนทำให้พฤติกรรมทางสุขภาพของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงและพึ่งพา ระบบการแพทย์ใหม่มากขึ้น ซึ่งก็ส่งผลกระทบต่อประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีสถานอนามัยชั้นหนึ่งในหมู่บ้าน ทำให้ชาวกวยในหมู่บ้านหันมาคลอดในสถานอนามัยกันมากขึ้น และปัจจุบันไม่พบว่ามีการคลอดตามแบบฉบับของชาวบ้านอีกแล้ว แต่ถึงกระนั้นก็ดี ก็เชื่อว่าระบบการคลอดแบบพื้นบ้านจะไม่มีบทบาทเลย เพราะภายหลังจากการคลอด สตรีชาวกวยเหล่านั้นก็ยังนิยมการอยู่ไฟและรับประทานยาบำรุงประเภทยาหม้อพื้นบ้านอยู่ ฉะนั้นระบบการรักษาพยาบาลของชุมชนจึงเป็นแบบพหุลักษณะ มิใช่เป็นแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ

๑.๒. ประเพณีและพิธีกรรมการแต่งงาน

๑.๒.๑. การเกี่ยวพาราคี

ในสังคมชาวกวยเลียงซ่าง เด็กหญิงและเด็กชายจะถูกปล่อยให้เล่นด้วยกันอย่างอิสระเสรี ในช่วงเย็นหลังจากรับประทานอาหารแล้ว บรรดาเด็กชายหญิงก็มักจะมารวมกันเล่นเกมตามประสาเด็กๆ เมื่อเริ่มโตขึ้นจนถึงภาวะการเป็นหนุ่มสาว นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีระและการแต่งเนื้อแต่งตัวแล้ว พวกเขาก็เริ่มมีความสนใจในเพศตรงข้าม แต่ก็ยังมีกลุ่มของพวกเขาอยู่ หากแต่เริ่มรู้อายที่จะพูดคุยกับเพศตรงข้ามต่อหน้าผู้ใหญ่ ดังนั้นโอกาสและสถานที่ที่เอื้อต่อการพูดคุยประสาหนุ่มสาวก็คือ ช่วงที่มีงานประจำปีที่วัดหรืองานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น งานแต่งงาน งานบวชหรืองานศพในหมู่บ้าน โดยหญิงสาวมักจะนั่งเป็นกลุ่มดูการแสดงและการละเล่นในสถานที่ดังกล่าว และหนุ่มๆก็จะเริ่มแสดงตัว แนะนำตัว แสดงความคิดเห็นต่อการละเล่นหรือการแสดงเหล่านั้นพร้อมทั้งชวนสาวเข้าสนทนาด้วย เริ่มจากหญิงสาวที่คนอื่นฯจนถึงหญิงสาวที่ตนหมายปอง ฝ่ายหญิงสาวเองก็รู้ถึงวัตถุประสงค์ของชายหนุ่มดี ชั้นแรกๆก็จะยังไม่แสดงปฏิริยาใดๆให้ปรากฏ ด้วยยังมีความขวยเขินอยู่ และภายหลังจากนั้นหากชายหนุ่มต้องการสานสายสัมพันธ์กับหญิงสาวที่ตนหมายปอง ก็จะต้องพยายามหาโอกาสที่จะพูดคุยในโอกาสและสถานที่ต่างๆ หากหญิงสาวผู้นั้นเริ่มมีใจผูกพันด้วย ในครั้งต่อไปเธอก็อาจจะปลื้มตัวจากเพื่อนในกลุ่มมานั่งคุยกับชายหนุ่มตามลำพัง

เมื่อชายหนุ่มตระหนักว่าหญิงสาวเริ่มมีใจเอนเอียงให้ตนแล้ว เขาก็หมั่นพยายามพุ่มพุกความสัมพันธดังกล่าว เพื่อมิให้ชายอื่นมาช่วงชิงตัดหน้าตนไปได้ ดังนั้นทุกๆเย็นหลังอาหาร ชายหนุ่มก็มักจะไปพูดคุยกับสาวที่ตนรักที่บ้าน ขณะที่หญิงสาวนั่งอยู่หน้าบ้าน กำลังตำข้าว หรือดั่งเส้นใยไหมที่ไม่สมบูรณ์ออก ทั้งนี้บิดามารดา ก็จะปล่อยให้ลูกสาวอยู่ตามลำพังกับชายหนุ่ม แต่ยังคงสังเกตพฤติกรรมของทั้งคู่ผ่านรูฝาห้องอยู่

ประเพณีปฏิบัติของชาวกวยเลียงซ่างนั้น ห้ามชายหนุ่มถูกเนื้อต้องตัวสาวก่อนการแต่งงาน เพราะหากฝ่าฝืนจะถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่สมควรยิ่ง โดยจัดเป็นความผิดที่ร้ายแรงรองจากการได้เสียก่อนการแต่งงาน ดังนั้นหากชายหนุ่มแตะต้องตัวสาว ก็จะต้องถูกปรับหรือ “เสียผี” ให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงตามจำนวนที่ฝ่ายหญิงเรียกร้อง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับฐานะของฝ่ายหญิงเป็นหลัก หากฝ่ายชายยอมรับผิดพร้อมทั้งแสดงเจตจำนงว่าตนรักสาวผู้นั้นและประสงค์จะแต่งงานด้วย พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะนำเรื่องไปปรึกษาญาติผู้ใหญ่ของตน และสอบถามความเห็นของลูกสาวคนนั้นก่อน หากไม่ขัดข้องก็จะให้คนไปตามพ่อแม่ฝ่ายชายมาพูดคุยตกลงกัน ฝ่ายพ่อแม่ของชายหนุ่มก็จะรีบมายังบ้านของฝ่ายหญิง แล้วการเจรจาต่อรองกันก็เริ่มขึ้น พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะพิจารณาฐานะของฝ่ายชายแล้วพยายามตั้งราคาสินสอดในราคาที่สูงไว้ก่อนในขั้นแรก หากพ่อแม่ฝ่ายชายยอมรับได้ก็จะตอบตกลง หากเห็นว่าราคาสูงไปก็จะมีการเจรจาต่อรองจนได้ข้อยุติในที่สุด จากนั้นงานแต่งงานก็จะเริ่มขึ้นในวันถัดมา ณ บ้านของฝ่ายสาว

๑.๒.๒. การหมั้น

เมื่อชายหนุ่มตกลงปลงใจที่จะร่วมหอกับหญิงสาวที่ตนรักแล้ว ก็จะบอกบิดามารดาให้ไปทำการสู่ขอ พ่อแม่ฝ่ายชายก็จะให้ผู้อาวุโสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ มีหลักฐานมั่นคงและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตคู่ เป็นผู้ไปเจรจาทาบทาม คนที่ทำหน้าที่สู่ขอทาบทามนี้เรียกว่า “นายใจ” การสู่ขอทาบทามนี้เรียกว่า “จีเจ๊าะ” นายใจจะบอกวัตถุประสงค์กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง พร้อมทั้งสอบถามถึงเรื่องสินสอดทองหมั้น เมื่อได้คำยืนยันแล้ว ก็จะนำกลับมาบอกกับพ่อแม่ฝ่ายชาย หากพ่อแม่ฝ่ายชายเห็นว่าค่าสินสอดสูงเกินไป นายใจก็จะกลับไปเจรจาทอรองกับพ่อแม่ฝ่ายหญิงอีกครั้ง เมื่อราคาของสินสอดเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายแล้ว วันหมั้นก็จะถูกกำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ

การเตรียมการก่อนพิธีแต่งงานนั้น รวมถึงการที่ฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมผ้าไหมไว้ สำหรับให้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายด้วย ซึ่งปกติจะใช้เวลานับปีในการที่จะทอผ้าไหมให้เพียงพอสำหรับญาติฯ ฝ่ายชาย

ชาวทวายเลี้ยงช้างบ้านตากกลางนิยมหมั้นกันในเดือน ๑๒ (พฤศจิกายน) อันเป็นเดือนแรกของฤดูแล้ง และเป็นเวลาที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จสิ้นแล้ว หลังจากหมั้นแล้วจึงจัดพิธีแต่งงาน ในช่วงเช้าของวันหมั้นที่บ้านฝ่ายชาย พ่อแม่ของฝ่ายชายจะเตรียมสุรา ห่อหมาก พลู บุหรี่ และยาเส้นอย่างละเท่ากัน อย่างปราณีตใส่พานขันหมากเพื่อนำไปยังบ้านเจ้าสาว เมื่อได้ฤกษ์ยามยามศิขบวนขันหมากก็จะเคลื่อนไปยังบ้านฝ่ายหญิง โดยมีญาติผู้ใหญ่เป็นคนเดินนำ เมื่อขบวนขันหมากมาถึงบ้านของฝ่ายหญิง ก็จะได้รับเชิญให้ขึ้นไปบนบ้าน และนั่งอยู่ที่ด้านใดด้านหนึ่งของห้องที่จะกระทำพิธี พ่อแม่และญาติฯฝ่ายหญิงก็จะเชื้อเชิญให้ญาติฯฝ่ายชาย กินหมาก และสูบบุหรี่ แล้วต่างฝ่ายก็จะให้ญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสทำหน้าที่เป็นตัวแทน และทำหน้าที่เป็นพยานในพิธีหรือเป็น “เจ้าแก่” แล้วญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายก็จะเริ่มต้น ทั้งนี้การไปสู่ขอสาวนั้น ถ้าหากบ้านเจ้าสาวนับถือผีปะกำ ฝ่ายชายจะต้องทำการสู่ขอจากผีปะกำด้วย จากนั้นจึงเริ่มสู่ขอกับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ด้วยการกล่าวในทำนองว่า ตนและคณะมาในครั้งนี่ ก็เพื่อที่จะสู่ขอนางสาว...(ระบุชื่อ) ให้แต่งงานกับนาย...(ระบุชื่อ) ซึ่งเป็นลูกชายของนาย...และนาง...(ระบุชื่อทั้งสองคน) เพื่อให้ทั้งสองครอบครัวกลายเป็นทองแผ่นเดียวกัน หลังจากนั้นก็ถามญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับสินสอดทองหมั้นอีกครั้ง(แม้ว่าจะได้เคยตกลงกันแล้ว) จากนั้นพ่อแม่ฝ่ายชายก็จะส่งเงินค่าสินสอดครึ่งหนึ่งให้กับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายตนเพื่อมอบให้ฝ่ายหญิง (ส่วนที่เหลือก็จะมอบให้ในวันแต่ง) พร้อมทั้งยกขันหมากนั้นมอบให้กับฝ่ายหญิงด้วย จากนั้นเงินก็จะถูกนับต่อหน้าบรรดาญาติฯของทั้งสองฝ่ายที่มาร่วมเป็นพยานในพิธี และพานขันหมากก็จะวางไว้ใกล้ๆกับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ขั้นตอนแรกนี้เรียกกันว่า “กรุงเตอะ” จากนั้นก็จะมีกรินเหล้าเช่น ไหว้ผี อันประกอบไปด้วยผีเรือน “ขาจ๊ะดุง” และ ผีปะกำหรือ “ดุงลัวะ” เพื่อบอกกล่าวขั้นตอนนี้เรียกกันว่า “เทเหล้ารดผี” และขั้นตอนสุดท้ายของการหมั้นก็คือการนับจำนวนหมาก พลู และ บุหรี่ ว่ามีจำนวนเท่ากันหรือไม่ ขั้นตอนนี้เรียกว่า “การจตุคู้”

ในกรณีที่ทั้งสองฝ่ายต่างก็นับถือผีปะกำ ก็ต้องมีการเช่นไหว้โดยเครื่องเช่นประกอบด้วย ข้าวสวย เหล้า และไก่ต้ม ส่วนพ่อแม่ฝ่ายชายนั้น ก็ต้องนำเอาผ้าชิ้นที่ได้จากการรับไหว้ฝ่ายหญิงไปเช่น

ด้วย ถ้าหากฝ่ายหญิงไม่ได้ไหว้ด้วยผ้าจีน ผู้เป็นมารดาจะต้องนำผาจีนใหม่ของตนไปเช่นไหว้แทน ภายหลังจากพิธีหมั้นแล้ว ก็จะมีการเลี้ยงญาติผู้ใหญ่และแขกหรือที่มาร่วมงานด้วย แล้วพิธีหมั้นก็เสร็จสิ้นลง

เป็นที่ยอมรับกันว่า ภายหลังพิธีหมั้นหากพ่อแม่ของฝ่ายหญิงขาดแคลนแรงงานในการทำนา หรืออาศัยอยู่คนละหมู่บ้าน พวกเขาก็สามารถที่จะขออนุญาตให้พ่อแม่ฝ่ายชายให้ฝ่ายชายไปอยู่ที่บ้านเพื่อช่วยทำงานก่อนพิธีแต่งงานจะเริ่มขึ้นได้ และหากพ่อแม่ฝ่ายชายอนุญาต ก็จะมีการทำพิธี “ผูกข้อมือว่าที่ลูกเขยในอนาคต” โดยพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะเป็นคนผูกข้อมือฝ่ายชาย พร้อมทั้งประกาศว่านับแต่นี้ไปเขาจะมาอาศัยอยู่กับพวกตนและกลายเป็นลูกชายคนหนึ่งของตนด้วย ภายหลังจากการหมั้น ฝ่ายชายก็จะนำของขวัญส่วนตัวพร้อมด้วยหมอน ๒ ใบ เสื้อ ผูก ย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านคู่หมั้นของตน และนอนห้องเดียวกับฝ่ายหญิง ทั้งนี้ทั้งคู่ก็จะถือว่าเป็นสามีกันโดยปริยาย แต่ก็ยังอยู่ในความดูแลของพ่อแม่ฝ่ายหญิง ซึ่งรอวันแต่งงานของทั้งคู่ เพราะถือว่าการแต่งงานอย่างเป็นทางการนั้น ย่อมหมายถึงชื่อเสียงและหน้าตาของวงศ์ตระกูล

๑.๒.๓. พิธีแต่งงาน

ไม่มีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการแต่งงานภายหลังจากการหมั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมของพ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย ซึ่งก็มักจะจัดพิธีแต่งงานภายหลังจากที่คิดว่ามีเงินเพียงพอที่จะเป็นค่าสินสอด(ที่เหลือ)และค่าใช้จ่ายอื่นๆ จากนั้นพ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะไปหาหมอสั่งให้ช่วยดูฤกษ์แต่งงาน โดยปกติแล้วชาวกวยนิยมแต่งงานในเดือนคู่ เช่น เดือน ๒, ๔, ๖ และ ๑๒ โดยเดือนที่นิยมแต่งงานมากที่สุดคือ เดือน ๔ และเดือน ๖ ส่วนเดือน ๘ และเดือน ๑๐ นั้น ตรงกับระยะเข้าพรรษาของพระ จึงไม่นิยมจัดกัน

วันแต่งงานนิยมจัดกัน ๒ วัน วันแรกเรียกว่า “ไจโรม” หรือ “วันรวม” วันที่สองเรียกว่า “ไจซัด” หรือ “วันแต่ง” โดยในช่วงก่อนวันแต่งประมาณ ๒ วัน จะมีตัวแทนของฝ่ายเจ้าบ่าว ที่เรียกกันว่า “เหนียนกมะฮา” ที่คัดเลือกจากคนที่แต่งงานแล้ว และเป็นคู่สามีภรรยาที่มีชีวิตสมรสราบรื่น ประสบความสำเร็จในชีวิต นำเอาหมู(บางครั้งก็อาจจะมีไก่ด้วย) พร้อมเครื่องปรุงที่ใช้ในการประกอบอาหาร ไปให้เจ้าสาวที่บ้าน และฝ่ายหญิงก็มักจะแบ่งเนื้อหมูส่วนหนึ่งกลับคืนไปให้ฝ่ายชาย เพื่อจัดทำอาหารเลี้ยงกัน

ในเช้าของ “ไจโรม” หรือวันรวม จะเป็นการทำพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ โดยเหนียนกมะฮา จะนำเครื่องเช่น ไปไหว้ผีปะกำ และผีบรรพบุรุษ(ลุงป้า)ของฝ่ายหญิง โดยการนำแหวนหรือสร้อยคอไปสวมให้กับเจ้าสาวที่ปะรำพิธีหน้าบ้านของหล่อน เรียกว่าพิธี“กะหมะ” จากนั้นก็จะทำพิธีไหว้บรรพบุรุษ ทั้งผีปะกำและผีเรือนของฝ่ายหญิง การเซ่นผีบรรพบุรุษนี้ ก็เพื่อเป็นการบอกกล่าวกับผีบรรพบุรุษทั้งหลายว่าวันนี้เป็นวันแต่งงานของลูกหลาน ก็ขอให้ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้วช่วยปกป้องคุ้มครองทั้งคู่ให้อยู่เย็นเป็นสุข เครื่องเช่นจะประกอบไปด้วย ไก่ต้ม หัวหมู เหล้า และเต้าที่ต้มแล้ว เมื่อญาติผู้ใหญ่มาพร้อมแล้ว พ่อแม่ของฝ่ายหญิงซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่มิประสบการณ์ในการประกอบพิธีเชิญดวงวิญญาณ ก็จะจุดธูปเทียนบูชาต่อหน้าหิ้งผีบรรพบุรุษ เพื่อแสดงความเคารพและเชื่อเชิญให้มารับเครื่องเช่นเหล่านั้น และก็จะรินเหล้าใส่ในภาชนะที่จัดเตรียมไว้ให้ แล้วเชิญวิญญาณทั้งหลายมาดื่ม เมื่อเวลาผ่านไปประยะหนึ่งและสันนิษฐานว่าผีบรรพบุรุษทั้งหลายได้มารับกินเครื่องเช่นอันหน้าสำราญแล้ว ก็จะยกเครื่องเช่นนั้นออก นำไปปรับประทานร่วมกัน

ในเช้าวันที่สอง หรือ “ไจซัด”(วันแต่ง) พ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะเตรียมพานใส่เงินสินสอด ทองหมากพลู และนุหรี พร้อมทั้งไก่ อ้อยและพิน ๑ เกวียน (ปัจจุบันจะเป็นถ่านไม้สำหรับหุงข้าว บรรจุใส่ในกระสอบ) นำไปให้ฝ่ายหญิง ครั้นได้กำหนดเวลา ประมาณ ๑๐.๐๐ น. ขบวนแห่ขันหมากก็จะออกจากบ้านเจ้าบ่าว มุ่งหน้าไปยังบ้านเจ้าสาว และหยุดคอยอยู่หน้าบ้าน รอการเชื้อเชิญจากฝ่ายหญิงให้เข้าไป เมื่อได้รับการเชื้อเชิญ คณะของเจ้าบ่าวก็จะขึ้นไปนั่งอยู่บนบ้าน รอบรรดาญาติๆของเจ้าสาว เมื่อมาพร้อมหน้ากันแล้ว ตัวแทนฝ่ายชายก็จะนำเงินค่าสินสอดและค่าใช้จ่ายในการจัดงานมอบให้กับตัวแทนฝ่ายหญิง จากนั้นตัวแทนของฝ่ายหญิงก็จะพูดถึงวิธีการใช้ชีวิตคู่ และการปฏิบัติตัวต่างๆแก่เจ้าบ่าว ก่อนที่จะให้คนไปเรียกเจ้าสาวจากในห้อง ให้มานั่งคู่กัน จากนั้นเจ้าบ่าวก็จะยกพานดอกไม้ ธูปเทียน หัวหมู และข้าวปลาอาหาร พร้อมทั้งเหล้าที่เตรียมมามอบให้ตัวแทนฝ่ายหญิง นำไปเช่นไหว้ผีปะกำก่อนเป็นลำดับแรกแล้วหลังจากนั้น ก็จะเปิดเหล่าแล้วรินลงบนพื้น พลังกล่าวเชิญให้ผีเรือนและผีบรรพบุรุษมาร่วมในพิธีและร่วมดื่มกินกับลูกหลานในโอกาสอันดีนี้ เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของคู่บ่าวสาว จากนั้นตัวแทนของฝ่ายชายก็จะกล่าวฝากฝังเจ้าบ่าวกับพ่อแม่เจ้าสาว ที่ถือว่าเป็นพ่อแม่อีกคนหนึ่งของเจ้าบ่าวตั้งแต่นั้น เป็นต้นไป พร้อมทั้งมอบเสื้อฟูกและหมอนให้ด้วย เจ้าบ่าวก็จะยกไก่หรืออ้อยมอบให้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาว พ่อแม่และญาติฝ่ายเจ้าสาวก็จะทำพิธีผูกข้อมือให้กับเจ้าบ่าวพร้อม ทั้งมอบเงินจำนวนหนึ่งให้ เพื่อใช้เป็นทุนในการสร้างฐานะต่อไป ที่เรียกว่า “การรับไหว้” นั่นเอง ขณะเดียวกันก็ผูกข้อมือให้เจ้าสาวด้วย เมื่อการผูกข้อมือข้อมือเสร็จสิ้นลง “นายใจ” ผู้ที่เป็นพ่อสื่อแม่สื่อให้กับคู่บ่าวสาว ก็จะเป็นผู้จูงมือทั้งคู่ไปยังห้องที่เตรียมไว้เป็นเรือนหอ หลังจากนั้นก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีที่บ้านของเจ้าสาว

ในช่วงบ่าย เจ้าสาวและพ่อแม่ของหล่อน พร้อมทั้งญาติผู้ใหญ่ ก็จะยกขบวนไปยังบ้านพ่อแม่เจ้าบ่าว เพื่อพาเจ้าสาวมาทำพิธีไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าว โดยพ่อของเจ้าบ่าวจะได้รับ โสร่งและผ้าขาวม้าที่ทำจากผ้าไหมเป็นของไหว้ ส่วนแม่ของเจ้าบ่าวก็จะรับผ้าชิ้นใหม่ และญาติผู้ใหญ่ผู้หญิงและผู้ชายของเจ้าบ่าวคนอื่นๆ ก็จะได้รับของไหว้แบบเดียวกัน ซึ่งพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าวเหล่านั้นก็จะผูกข้อมือและ “รับไหว้”เจ้าสาวด้วยเงินสดเช่นกัน จากนั้นก็รับประทานอาหารร่วมกัน แล้วเจ้าบ่าวพร้อมทั้งเจ้าสาวและพ่อแม่ญาติพี่น้องของเธอจะกลับไปยังบ้านของตน พ่อแม่ของเจ้าบ่าวก็จะนำผ้าชิ้นที่รับไหว้ และเครื่องเช่นต่างๆ ไปเช่นไหว้ผีปะกำของตระกูล เพื่อให้รับทราบและให้ความคุ้มครองบุคคลทั้งสอง อันเป็นการเสร็จสิ้นพิธีแต่งงาน

๑.๑. พิธีเกี่ยวกับการตาย

ในบรรดาประเพณีเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายหรือเรียกง่าย ๆ ว่า “พิธีศพ” นับเป็นประเพณีที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิด และชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์มากที่สุดพิธีหนึ่ง เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสูญเสียทั้งในฐานะของการเป็นสมาชิกในครอบครัว ชุมชน และสังคมในวงกว้าง ทุกสังคมมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายที่ล้วนสะท้อนถึงความคิดของมนุษย์ที่มีต่อความเชื่อ ในเรื่อง

อำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ที่มนุษย์แสดงออก ให้เห็นได้จากความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อม ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ และต่อมนุษย์ด้วยกันเอง^๑

ในอดีตชาวทวายเลี้ยงช้างบ้านตากกลางจะทำพิธีศพโดยการฝัง แล้วจึงค่อยขุดกระดูกมาทำการเผาอีกครั้งหนึ่ง อันเป็นลักษณะการจัดพิธีศพแบบเดียวกับชาวไทยเชื้อสายเขมรในอดีต หลักฐานที่ยืนยันได้ก็คือ ยังมีศพที่ฝังอยู่ที่ป่าช้าของหมู่บ้านจำนวนมากที่ยังไม่ได้ขุดมาทำพิธีเผา ทั้งนี้ระยะเวลาการฝังนี้จะยาวนานแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของลูกหลาน อาจจะเป็น ๑ ปี ๓ ปี ๗ ปี หรือ ๑๐ ปีก็ได้ แต่ในภายหลังก็เริ่มจัดการศพโดยการเผา ซึ่งก็เนื่องมาจากเหตุผลเรื่องของความประหยัดและความสะดวกสบายของลูกหลานเป็นสำคัญ^๒

ในปัจจุบันเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ชาวทวายเลี้ยงช้างถือว่าเป็นหน้าที่ของลูกชายหรือลูกสาวที่จะต้องส่งข่าวให้ญาติสนิทและเพื่อนบ้านรับทราบ จากนั้นก็ต้องมีคนไปนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ รูปมาสวดในตอนเย็นวันนั้น พร้อมทั้งเตรียมอาหารสำหรับแขกหรือที่มาช่วยงาน ศพจะถูกตั้งไว้บนบ้าน ยกเว้นศพที่ตายโดยสาเหตุที่ผิดปกติ หรือที่เรียกว่า “ตายโหง” ซึ่งจะต้องตั้งไว้นอกบ้านหามนำขึ้นบ้าน และจะมีการตามตัวมีสัปเหร่อหรือ “จะก๊ะกะกา” มาเป็นผู้ดูแลจัดการพิธีศพให้ จะก๊ะกะกาจะให้ลูกผู้ตายอาบน้ำศพโดยใช้น้ำอุ่นผสมขมิ้น ในขณะที่อาบน้ำศพนั้นก็ให้พูดเป็นทำนองว่า พ่อ(หรือแม่)ของคนยังไม่ตาย เพราะเมื่อวานนี้ยังพูดคุยกันอยู่ ตอนนี้ก็เชื่อว่ายังไม่ตาย แล้วก็จะถามศพว่า “ตายจริงหรือไม่ ถ้ายังไม่ตายก็ให้ลืมตาขึ้น ถ้าตายจริงๆก็ให้หลับตาลง” แล้วรูดน้ำให้ศพอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเห็นว่าไม่ลืมตา จะก๊ะกะกา ก็จะพูดว่า “อ้อ ตายจริงๆแล้ว รีบๆอาบน้ำให้เถอะ” หลังจากนั้นก็จะเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวให้ด้วยชุดที่ดีที่สุด ถ้าผู้ตายเป็นชายก็จะให้ลูกหรือญาติที่เป็นผู้ชายเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวให้ ถ้าผู้ตายเป็นผู้หญิงก็จะให้ลูกหรือญาติที่เป็นผู้หญิงแต่งตัวให้ แล้วจัดศพให้อนหงายหันศรีษะไปทางทิศตะวันตก โดยมีผ้าขาวหรือผ้าห่มห่มปิดไว้

ญาติอีกส่วนหนึ่งก็จะช่วยกันจัดหาไม้กระดานมาต่อเป็นโลงศพ ถ้าหากหาไม้กระดานจากที่อื่นไม่ได้ ก็จะใช้ไม้ฝากระดานหรือกระดานปูพื้นจากเรือนหลังนั้นแทน พร้อมทั้งจัดเตรียมเครื่องใช้สอยส่วนตัว เช่น กระเชอ ถ้วยชาม หม้อหุงข้าว หมอนมุ้ง และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายอื่นๆให้ผู้ตายสำหรับไปใช้สอยในโลกหน้าด้วย

เมื่อต่อโลงศพเรียบร้อยแล้ว ก็จะยกศพใส่ในโลง ก่อนยกศพจะก๊ะกะกาจะจับมือศพรวบพนมเข้าหากันวางบนอก และมัดด้วยไหม พร้อมกับพูดว่า “ขอให้ไปทางตรง เมื่อเดินทางไปไหน เห็นอะไร ของ

^๑ ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. “ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย” ใน นิทรรศการข้อมูลทางมานุษยวิทยาของไทย เรื่อง “ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต” (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๒๑.

^๒ สัมภาษณ์หม่อมเอก แสนดี, อายุ ๕๑ปี, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๘

^๓ นิคม วงเวียน, วัฒนธรรมส่วย(กวย)ด้านความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์ (สุรินทร์: วิทยาลัยครูสุรินทร์, ๒๕๒๖), หน้า ๖๗. (พิมพ์ตัด)

ใคร ก็อย่าได้หิบบน เพราะจะเป็นเวรเป็นกรรม ไม่ได้ไปผูกไปเกิด” หลังจากนั้นก็จะให้ลูกชายยกทางด้านศรีษะ และลูกสาวยกทางด้านเท้าช่วยกันประคองศพลงโลง จัดวางให้ศพนอนหงาย เอาใจใหม่ม้วนสอดรองไว้ใต้คางเพื่อมิให้ปากศพอ้า แล้วจึงปิดโลง

นอกจากนี้จะต้องเตรียมเครื่องแต่งตัวที่เรียกว่า “ดวงปะลิ่ง” อันประกอบไปด้วย เสื้อและกางเกงอย่างละ ๑ ตัว ผ้าขาวม้า ๑ ผืน (สำหรับเพศชาย) หรือเสื้อและผ้าซิ่น (สำหรับเพศหญิง) ไปวางไว้ข้างโลงทางทิศตะวันตก(ด้านศรีษะ)ของหีบศพด้วย

ระยะเวลาในการจัดพิธีศพนั้นประมาณ ๒ คืน จากนั้นอาจารย์ผู้ทำพิธีตรวจดูวันว่าเป็นวันดีหรือไม่ เป็นวันที่ฝักินคนหรือฝักินสัตว์ ถ้าตรงกับวันฝักินคนก็จะยังไม่เคลื่อนศพลงจากเรือน แต่ถ้าเป็นวันที่ฝักินสัตว์ ก็จะเคลื่อนศพลงจากเรือน แล้วจึงแห่ศพไปยังป่าช้าเพื่อทำการเผาต่อไป ทั้งนี้การขนศพลงจากเรือนนั้น มีข้อห้ามว่าห้ามนำลงทางบันได แต่จะต้องตีฝาเรือนออกแล้วนำศพลงทางนั้น ในระหว่างที่แห่ศพไปยังป่าช้านั้น พระสงฆ์จะเป็นผู้ถือสายลัญจมนี่สีขาวที่ผูกกับโลงเดินนำหน้า แล้วลูกหลานหรือญาติจะเป็นคนแบกโลงเดินตาม แต่ทั้งนี้ผู้ที่แบกได้นั้นห้ามเป็นชายที่ภรรยากำลังท้อง

เมื่อไปถึงป่าช้าแล้ว จะก็จะกาที่จะเสี่ยงทายหาจุดที่จะเผาศพ โดยการโยนไข่ไก่ลงบนพื้น ถ้าปรากฏว่าไข่ที่โยนนั้นตกลงมาแตก ก็แสดงว่าจุดดังกล่าวเหมาะในการเผา หากไข่ยังไม่แตกก็ต้องโยนไข่ไก่อีกครั้งในที่อื่น เมื่อได้จุดที่จะเผาแล้ว ผู้ที่แบกโลงศพก็จะวางโลงศพลงบนบริเวณนั้น โดยมีพื้นที่กองสุ่มกันอยู่ข้างใต้ จะก็จะกาที่จะล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว และเปิดให้ญาติพี่น้องได้ดูหน้าผู้ตายอีกครั้ง ก่อนที่จะเผา พร้อมทั้งจุดธูปเทียนไหว้ศพเพื่อขอให้ยกโทษที่ตนเองล่วงเกินขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จากนั้นพระสงฆ์ก็จะสวดมนต์บั้งสุกครั้งสุดท้ายให้กับผู้ตาย หลังจากที่พระสงฆ์สวดบั้งสุกเสร็จก็จะนำกิ่งไม้ไปวางข้างๆโลง จากนั้นไฟก็จะถูกจุดขึ้น ในที่สุดศพก็จะถูกเผากลายเป็นผงธุลี เหลือเพียงกระดูกเล็กน้อย จะก็จะกาที่จะกวาดขี้เถ้าทั้งหมดมากองรวมกันทำเป็นรูปคน เอาน้ำมารด รอให้ญาติพี่น้องมาเก็บกระดูกกลับไปทำพิธี และผู้ที่มาร่วมงานเผาศพทุกคน เมื่อกลับไปบ้านก็ต้องเอาน้ำล้างเท้าออก เพื่อป้องกันและขับไล่วิญญาณร้ายที่อาจจะตามมาจากป่าช้า ในช่วงกลางคืนก็จะมีกรนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอีกครั้ง

ในช่วงงานศพนี้ ลูกหลานที่เป็นชายจะทำการบรรพชาสามเณรหรือที่เรียกว่า “บวชน้ำไฟ” ให้กับผู้ตายประมาณ ๓ - ๗ วันด้วย เพราะเชื่อว่าเณรซึ่งเป็นลูกหลานจะช่วยพาผู้ตายไปสู่สวรรค์

วันรุ่งขึ้น ก็จะมีการนิมนต์พระมาสวดและฉันภัตตาหาร หลังจากนั้นลูกหลานและญาติพี่น้องก็จะพากันไปยังที่เผาศพ เพื่อเก็บกระดูก ร่วมกับบนใบตองแล้วล้างด้วยน้ำมะพร้าว นำไปเก็บที่วัด บ้างก็สร้างเจดีย์สำหรับบรรจุอัฐิของตนเองที่วัด เพื่อรอที่จะมีพิธีบั้งสุกในภายหลัง

๒. ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิต

ระบบการผลิตที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชุมชนบ้านตากกลางก็คือการทำนา ด้วยเหตุนี้ในฤดูกาลทำนาในแต่ละปีจึงได้เกิดพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาขึ้นมา และพิธีกรรมดังกล่าวก็คล้ายคลึงกับชาวนาในชนบทไทยทั่วประเทศ

ฤดูกาลทำนาของชาวกวยเลียงข้างบ้านตากกลาง จะเริ่มต้นประมาณช่วงเดือนหก (พฤษภาคม) ไปจนถึงเดือนสาม (กุมภาพันธ์) ของทุกปี เมื่อถึงเดือนหก อันเป็นช่วงเริ่มต้นฤดูฝน ก็จะมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีปู่ตาหรือผีประจำหมู่บ้าน (ยาจวะปรัม) เพื่อขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ให้น้ำเพียงพอสำหรับการปักดำ พร้อมทั้งมีการเลี้ยงทายกระดุกคางไก่ เพื่อทำนาของนาคของการทำนาในปีการผลิตนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง การประกอบพิธีนี้เป็นการทำพิธีในระดับชุมชน (community ritual) ผู้ประกอบพิธีก็คือหมอผีประจำหมู่บ้านหรือที่เรียกกันว่า “จ๊า”

ครั้งจะเริ่มไถนาครั้งแรก เจ้าของที่นาก็จะทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกหรือผีไร่ผีนาก่อน โดยการนำใบตองห่อข้าวปลาอาหาร หมากพลูและนุหรี ไปไหว้ผีที่หัวไร่ปลายนาของตน เพื่อเป็นสิริมงคลต่อการทำนาในปีนั้นๆ และนอกจากจะเป็นการเลี้ยงผีตาแฮกอันเป็นผีไร่ผีนาก่อน ก็ยังเป็นการบูชาแม่โพสพหรือแม่ธรณี ผู้ที่ถือเป็นแม่ของข้าวและแม่ของผืนดิน และความอุดมสมบูรณ์ที่พึ่งพิงอีกด้วย

นอกจากนี้ เมื่อเกี่ยวข้าวและนวดข้าวเสร็จ ก็จะมีการทำพิธีเชิญขวัญข้าวขึ้นยุ้งฉางอีกเช่นกัน รายละเอียดของพิธีก็จะคล้ายคลึงกับชาวนาในภาคอื่นๆ

๓. ประเพณีการบวชนาคและพิธีกรรมอื่นๆที่สำคัญของชุมชน

นอกเหนือไปจากประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และพิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตที่กล่าวไปแล้ว ในหมู่บ้านตากกลางยังมีประเพณีและพิธีกรรมอื่นๆที่สำคัญ ที่ข้าพเจ้าได้สอบถามมา และบางพิธีก็ได้เข้าร่วมด้วย ตัวอย่างของประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าว เช่น ประเพณีการบวชนาคประจำปี ประเพณีการเล่นตรด (ตรุษสงกรานต์) หรือประเพณีวันสารทหรือประเพณีทำบุญเดือนสิบ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วประเพณีเหล่านี้ก็คล้ายคลึงกับชาวไทยโดยทั่วไป จึงจะไม่ขอนำเสนอรายละเอียดประเพณีทั้งหมด แต่จะนำเสนอรายละเอียดเฉพาะประเพณีการบวชนาคประจำปี อันเป็นประเพณีประจำปีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชุมชน และสะท้อนให้เห็นบทบาทของความเชื่อเรื่องผีปะกำได้ชัดเจนกว่าประเพณีอื่นๆ

ชาวกวยเลียงข้างบ้านตากกลางทุกคนเป็นชาวพุทธ และนิยมให้ลูกหลานของตนได้บวชตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างน้อย ๑ พรรษา สำหรับในปี ๒๕๓๘ ที่ผ่านมา ก็ได้จัดให้มีงานบวชนาคขึ้น เป็นระยะเวลา ๓ วันด้วยกันคือ ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ถึงวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ รูปแบบการบวชก็เช่นเดียวกับการบวชของชาวไทยภาคกลาง ฉะนั้นจึงจะไม่ขอกกล่าวถึงรายละเอียดให้เยิ่นเย้อ ทว่าจะขอกกล่าวถึงสิ่งที่แตกต่างไป นั่นก็คือการมีความเชื่อเรื่องผีเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวคือก่อนที่จะกระทำพิธีบวชตามแบบฉบับของพุทธศาสนานั้น จะต้องมีการเช่นไหว้ผีต่างๆที่ชาวบ้านนับถือถึง ๔ ประเภทด้วยกัน คือ ผีปะกำหรือดุงลัวะ ผีเรือนหรือดุงปัด เจ้าพ่อวังทะลุ และผีประจำหมู่บ้านหรือยาจวะปรัม ตามลำดับ

การเช่นครั้งแรกจะกระทำในช่วงก่อนที่นาจะไปอยู่ที่วัด เพื่อเตรียมตัวสำหรับบวชประมาณ ๑ เดือน โดยจะเป็นการเช่นผีปะกำ เพื่อบอกกล่าวให้ทราบว่าจะลูกหลานจะเตรียมตัวบวช ขออย่าได้มีอุปสรรคใดๆเลย ขอให้ได้บวชสมความปรารถนา

การเช่นครั้งที่สอง จะกระทำในเช้าของวันจัดงานวันแรก ก่อนที่จะทำการปลงพินาศ โดยเริ่ม เช่นที่ศาลปะกำก่อน แล้วจึงย้ายไปเช่นที่หิ้งผีเรือน วัตถุประสงค์ของการเช่นก็เพื่อที่จะเป็นการบอกกล่าว ให้ผีปะกำและผีเรือนบรรพบุรุษได้ทราบว่า ลูกหลานจะบวชแล้วขอให้ช่วยปกป้องคุ้มครองขอให้บุตร หลานคนนั้น ได้บวชสมความตั้งใจ ตลอดจนขอให้ดำรงอยู่ในเพศบรรพชิตตลอดระยะเวลาที่บวชด้วย

การเช่นครั้งที่สาม เป็นการเช่นที่ไม่มีพิธีรีตองมากนัก และเป็นการเช่นที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากความ เชื่อที่ว่า มีผีปะกำเป็นผีประจำตัวช้าง ที่คอยปกป้องรักษาช้าง ดังนั้นก่อนที่นาคจะขึ้นไปนั่งบนหลังช้าง เพื่อแห่ไปรวมกับนาคคนอื่นๆที่วัด ก็จะต้องมีการเช่นผีปะกำที่อยู่ในตัวช้างก่อน เพื่อเป็นการขอมาที่นาค จะต้องขึ้นนั่งบนหลังช้าง และขออย่าให้มีเหตุการณ์ใดๆที่จะเป็นอุปสรรคในระหว่างที่นาคอยู่บนหลังช้าง เลย ไม่ว่าจะเป็นการอาละวาดหรือการตกมันของช้าง ที่อาจจะเกิดอันตรายแก่ชีวิตได้

การเช่นครั้งที่สี่ เริ่มต้นโดยขบวนช้างแห่นาคและชาวบ้านทั้งหมดจะแห่กันไปเช่นไหว้เจ้าพ่อวัง ทะลุ ซึ่งตั้งอยู่ที่ริมฝั่งลำน้ำชี ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน วัตถุประสงค์ของการเช่นเจ้าพ่อวังทะลุนี้ ก็สืบเนื่อง จากชาวกวยเฉียงช้างบ้านตากกลางและหมู่บ้านข้างเคียง ต่างถือว่าเจ้าพ่อวังทะลุเป็นผีที่คอยคุ้มครองดูแล ทุกข์สุขของชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำ ฉะนั้นเมื่อมีพิธีกรรมใดๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ก็เป็นหน้าที่ ของชาวบ้านที่จะต้องมาบอกกล่าวให้เจ้าพ่อวังทะลุได้รับทราบ เพื่อเป็นสิริมงคลกับทุกคน ผู้ที่ทำหน้าที่ เช่นก็คือหมอผีประจำหมู่บ้านหรือ “จ่า” นั่นเอง ปัจจุบันคือนายทน พันธุ์ดี

การเช่นครั้งที่ห้าหรือการเช่นครั้งสุดท้าย กระทำภายหลังจากการเช่นเจ้าพ่อวังทะลุเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยขบวนแห่นาคก็จะย้อนกลับมาที่หมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง แล้วขบวนไปยังศาลผีประจำหมู่บ้าน หรือยาจวะปรัม ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน โดยมีจ่าประจำหมู่บ้านเป็นผู้ประกอบพิธี วัตถุประสงค์ของการเช่นก็เช่นเดียวกับการเช่นผีต่างๆที่กล่าวไปแล้ว เมื่อการเช่นยาจวะปรัมสิ้นสุด จึงจะแห่ นาคเข้าไปในวัด เพื่อทำพิธีการบวชตามขั้นตอนของพระต่อไป

งานบวชนาคประจำปีของบ้านตากกลาง จัดเป็นงานที่สำคัญของชุมชน เป็นเทศกาลที่สมาชิกใน ชุมชนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ที่ใดจะต้องกลับมาร่วมพิธีนี้ ฉะนั้นในช่วงก่อนวันงานประมาณ ๑ สัปดาห์ ชาว บ้านที่ไปทำงานนอกชุมชน ตลอดจนผู้ที่พาช้างไปเที่ยวก็จะกลับมาบ้าน มาพบปะครอบครัวและร่วมงาน บวช บรรยากาศของหมู่บ้านในช่วงนี้จะเต็มไปด้วยความสนุกสนานรื่นเริง ดังจะเห็นได้จากรายละเอียด ของงานบวชนาคประจำปีของหมู่บ้าน เมื่อปี ๒๕๓๘ แต่ละวันดังต่อไปนี้

ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ถือเป็นวันรวมงาน มีพิธีโกนพินาศ และบวชชีพรามณ์ กลางคืนมีภาพยนตร์ มวย และดิสโก้เธค

ในวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ตรงกับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ถือเป็นวันแห่นาค มีพิธีแห่บั้งไฟ ประทัดผ้าไหม ประทัดการละเล่นสร้างสรรค์ต่างๆ กลางคืนมีภาพยนตร์ มวย และดิสโก้เธค

ในวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ถือเป็นวันบวชนาค มีการแข่งขัน จุดบั้งไฟชิงเงินรางวัล กลางคืนมีหมอลำชื่อดังคณะดาราทะพราน

ในช่วงงานบวชนาคนี้ นอกจากจะมีลูกหลานชาวทวายที่กลับมาจากการไปทำงานนอกชุมชนแล้ว ก็ยังมีบุคคลภายนอก ทั้งนักถ่ายทำภาพยนตร์สารคดี ผู้ที่สนใจทางด้านศิลปวัฒนธรรม นักวิชาการ นักวิจัย องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น มูลนิธิคนรักช้างแห่งประเทศไทย ตลอดจน“นักท่องเที่ยว” จำนวนมาก ที่มาเพื่อชมประเพณีบวชนาคของหมู่บ้านโดยเฉพาะ เพราะนอกเหนือจากการบวชนาคธรรมดาๆ เหมือนกับประเพณีบวชนาคของภาคกลางแล้ว สีต้นของงานที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมงานบวชนาคประจำปีของบ้านตากกลาง ก็คือช้างจำนวนนับร้อยเชือกที่เข้าร่วมขบวนแห่ ซึ่งเป็นภาพที่หาดูได้ยากยิ่ง ด้วยเหตุนี้งานบวชนาคประจำปีของบ้านตากกลางจึงเป็นเทศกาลท่องเที่ยวของจังหวัดโดยปริยาย เพียงแต่ไม่ยิ่งใหญ่เทียบเท่างานช้างประจำปีของจังหวัดเท่านั้น

นอกจากประเพณีการบวชนาคประจำปีอันยิ่งใหญ่แล้ว ชาวทวายเลี้ยงช้างบ้านตากกลางยังมีประเพณีและการละเล่นอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกับชาวไทยโดยทั่วไปอีก เช่น ประเพณีการเล่นตรุษสงกรานต์(ตรรด) อันเป็นประเพณีการขึ้นปีใหม่ หรือประเพณีสงกรานต์ของไทยนั่นเอง ซึ่งจะจัดให้มีขึ้นในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนห้า(เมษายน) ของทุกปี มีการทำบุญที่วัด การเล่นสาดน้ำ และขนทรายเข้าวัด เป็นต้น

และในช่วงเดือนสิบ ก็จะมีประเพณีวันสารท อันเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อเซ่นสรวงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งจะจัด ๒ ครั้ง คือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ(สิงหาคม) จะเรียกว่างานวันสารทน้อย ชาวบ้านจะพากันไปทำบุญที่วัด และในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนสิบ เรียกว่า วันสารทใหญ่ ชาวบ้านจะเตรียมข้าวปลาอาหาร เหล้า และขนมนำไปไหว้ผีบรรพบุรุษของตนที่บ้านของต้นตระกูล พอรุ่งเช้าแรม ๑๕ ค่ำ ก็จะพากันไปทำบุญที่วัด อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษและเจ้ากรรมนายเวรที่ล่วงลับไปแล้ว ก็เป็นอันเสร็จพิธี

๔.ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

๔.๑ ความเชื่อเรื่องผีประจำหมู่บ้านหรือผีปู่ตา

ความเชื่อประการหนึ่งของชาวทวายเลี้ยงช้างบ้านตากกลาง ที่น่าจะเชื่อได้ว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนกลุ่มนี้ และกลุ่มชนดั้งเดิมในแถบเอเชียอาคเนย์ ก็คือ ความเชื่อเรื่องผีประจำหมู่บ้านที่ชาวทวายเลี้ยงช้างเรียกว่า ยาจวะปรัม กลุ่มไทย-ลาวเรียกว่า “ผีปู่ตา” และกลุ่มไทย-เขมรเรียกว่า “เนียะตา” อันถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษของชาวบ้านทุกคนในชุมชน ทั้งนี้คำว่า “ยา” ในภาษากวยเป็นคำนำหน้าเพศชาย และคำว่า “จวะ” เป็นคำนำหน้าเพศหญิง ส่วนคำว่า “ปรัม” หรือ “เปรียม” นั่นก็คือ พรหมณ์ นั่นเอง นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนยังเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พุฒตา ด้วย

สุเทพ สุนทรเกสัช (๒๕๑๑) กล่าวว่า ในความเชื่อของชาวบ้านไทยในภาคอีสาน ผีปู่ตา ก็คือ ผีของปู่ของตา ซึ่งเป็นบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วของชาวบ้าน เมื่อเวลาดั้งบ้านเรือน ชาวบ้านมักจะอัญเชิญผีปู่ตามาคุ้มครองรักษาคนในบ้าน โดยการสร้างศาลให้เป็นที่อยู่ในบริเวณใกล้หมู่บ้าน เมื่อถึงเวลาเทศกาล

ต่างๆ ก็จะมีการเลี้ยงโดยเอาอาหารและเหล้ามาเช่นไหว้ ชาวบ้านนับถือผีปู่ตาในลักษณะเป็นเทพารักษ์เฝ้าบ้าน มีภูมิรู้เห็นในเรื่องต่างๆ ได้^๔

ศาลปู่ตาบ้านตากกลาง ตั้งอยู่บนจอมปลวกใต้ต้นข่อยชายหมู่บ้านทางทิศตะวันออก ลักษณะเป็นศาล ๔ ต้น สูงประมาณ ๕ ฟุต หลังคามุงด้วยสังกะสี มีก้อนหิน ๒ ก้อนวางอยู่ เป็นสัญลักษณ์แทนปู่ตา ชาวทวายเลี้ยงช้างบ้านตากกลางนับถือผีปู่ตานี้มาก ในแต่ละปีจะมีการเซ่นไหว้กันหลายครั้ง โดยเฉพาะก่อนและหลังฤดูกาลทำนา จะมีการเซ่นในช่วงวันขึ้น ๓ ค่ำเดือนสาม และวันขึ้น ๖ ค่ำเดือนหก ของทุกปี

การเซ่นในเดือน ๓ (กุมภาพันธ์) เป็นการเซ่นเพื่อขอบุญผีปู่ตา ที่ช่วยให้ผลผลิตจากการทำนาอุดมสมบูรณ์ ช่วยดูแลขับไล่ศัตรูผลิตผลทางการเกษตรทั้งหลายออกไป จนมีข้าวขึ้นยู่ฉางเพียงพอที่จะบริโภคตลอดปี การเซ่นในเดือนนี้ เป็นการเซ่นภายหลังจากที่เกี่ยวข้าว และนำข้าวขึ้นยู่ฉางเรียบร้อยแล้ว

การเซ่นในเดือน ๖ (พฤษภาคม) ซึ่งตรงกับต้นฤดูฝน ก่อนจะลงมือทำนา ก็จะมีการเซ่นผีปู่ตาก่อนเพื่อขอให้น้ำทำอุดมสมบูรณ์เพียงพอที่จะลงมือทำนาในฤดูกาลนั้นได้ เป็นการเซ่นเพื่อความเป็นสิริมงคลในการทำไร่นานั่นเอง

ภาพที่ ๔.๑. ศาลผีประจำหมู่บ้าน

การเซ่นไหว้จะกระทำกันในช่วงเช้า ผู้ประกอบพิธีคือจ่า จะเป็นผู้นำเครื่องเซ่นไปยังศาลของผีปู่ตา และชาวบ้านก็จะไปร่วมในพิธีนี้ด้วยเช่นกัน ขั้นตอนแรกนั้น จ่าจะเซ่นด้วยเครื่องเซ่นที่ประกอบไปด้วยเต้าที่ต้มสุกแล้ว พร้อมเหล้า หลังจากนั้นก็จะเซ่นด้วยหัวหมูและเหล้าอีกเช่นกัน ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนที่มาร่วมในพิธี ก็จะเตรียมเครื่องเซ่น เพื่อเป็นตัวแทนของครัวเรือนมาด้วย ซึ่งจะประกอบด้วย ข้าวสวย ข้าวเปลือก ไก่ต้ม น้ำ เหล้า หมากพลู บุหรี่และเงิน ๑๒ บาท มาเซ่นไหว้ โดยจ่าจะเป็นคนนำชาวบ้านกล่าวเชิญผีปู่ตาให้มาดื่มกินเครื่องเซ่นเหล่านั้น แล้วบนบานให้ช่วยบันดาลให้การทำนาในปีนั้นได้ผลดี ขอให้ฝนตก

^๔สุเทพ สุนทรเกสัช, “ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ใน *สังคมิวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (กรุงเทพมหานคร: แผนกวิชาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๓๕.

ต้องตามฤดูกาลและมีน้ำเพียงพอสำหรับข้าวกล้าที่จะปักดำ ขอให้ปกป้องครอบครัวและสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านทุกคน ตลอดจนขอให้ประสบโชคดีในการทำงานทุกอย่างในปีนั้นๆ

ภายหลังจากเซ่นเสร็จแล้ว เฒ่าจ๋าก็จะยกเครื่องเซ่นเหล่านั้นคืนเจ้าของ จากนั้นแต่ละครัวเรือนก็จะตรวจดูกระดูกกลางไก่ของตน เพื่อทำนายว่าการทำนาในปีนั้นดีหรือไม่ การทำนายนั้นยึดเกณฑ์ว่า ถ้ากระดูกกลางไก่เหยียดตรง ทำนายว่าปีนั้นฝนจะตกน้อย คือมีน้ำน้อยหรือฝนแล้ง เนื่องจากไก่หงอนคอดูฟ้าคอยเวลาว่าเมื่อไหร่ฝนจะตกลงมา ฉะนั้นผลผลิตก็จะไม่ดี แต่หากกระดูกกลางไก่งอ ทำนายว่าปีนั้นน้ำท่าจะอุดมสมบูรณ์ ข้าวปลาอาหารและผลผลิตจะดี ภายหลังจากการตรวจดูกระดูกไก่แล้ว ชาวบ้านก็จะเริ่มเตรียมการสำหรับทำนาในปีการผลิตนั้นๆต่อไป

การเซ่นไหว้ยาจวะปรัมนี้ ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะต้องมีตัวแทนเข้าไปร่วมในพิธี และจากการสอบถามชาวบ้าน ก็พบว่าทุกครัวเรือนที่ทำนา จะต้องไปร่วมทำพิธีเซ่นไหว้ยาจวะปรัมทุกครั้งก่อนที่จะลงมือทำนา

๔.๒. ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อวังตะลุหรือวังทะเล

ความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้านอีกประการหนึ่งของชาวควยเฉียงข้างบ้านตากกลางก็คือ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อวังตะลุ(หรือทะเล) ศาลเจ้าพ่อวังตะลุในปัจจุบันมีอยู่ ๒ แห่งด้วยกัน แห่งที่หนึ่งและเป็นแห่งแรกนั้น ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำมูลทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างออกไปประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร ส่วนอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ภายในอาณาบริเวณของวัดแจ้งสว่าง ติดกับแนวรั้วของวัดทางทิศเหนือ

ประวัติความเป็นมาของเจ้าพ่อวังตะลุ นั้นไม่อาจทราบแน่ชัด แต่เล่าต่อกันมาว่า ที่เรียกว่าศาลเจ้าพ่อวังตะลุ นั้น ก็เรียกตามลักษณะของที่ตั้งศาล กล่าวคือบริเวณที่ตั้งของศาลเดิม ซึ่งอยู่บนหาดทรายกลางแม่น้ำมูลนั้น อยู่ใต้ต้นโพธิ์ใหญ่ ที่ปัจจุบันได้ตายไปนานแล้ว เหลือเพียงตอขนาดใหญ่ไว้เป็นเครื่องยืนยันถึงความใหญ่โตของมัน ตรงบริเวณดังกล่าวเป็นจุดที่แม่น้ำมูลและลำน้ำชีไหลมาบรรจบกัน ซึ่งคำว่า “บรรจบกัน” ในภาษาไทยนั้น ตรงกับภาษาควยว่า “ตะลุ” ดังนั้นจึงเรียกศาลที่ตั้งอยู่ตรงนั้นว่า “ศาลเจ้าพ่อวังตะลุ” ต่อมาภายหลังก็มีคนเรียกเพี้ยนไปเป็น “ทะเล” บ้าง ซึ่งคำๆนี้เป็นภาษาไทย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากคำว่า “ตะลุ” ในภาษาควย ไปตรงกับคำว่า “ทะเล” ในภาษาไทยนั่นเอง สำหรับชื่อของเจ้าพ่อวังตะลุ นั้น เชื่อกันว่าท่านมีชื่อจริงว่า “หลวงปู่อุดม”^๕

ชาวบ้านตากกลางและหมู่บ้านข้างเคียง ต่างให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อวังตะลุอย่างสูง จะมีการกราบไหว้บูชากันอยู่เสมอ และโอกาสที่ปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีก็คือ ช่วงงานบวชนาคประจำปีของชุมชน โดยก่อนที่จะถึงวันบวช พ่อแม่และญาติพี่น้องของนาคแต่ละคนก็จะพากันไปเซ่นไหว้ บอกกล่าวกับเจ้าพ่อวังตะลุให้รับทราบ หลังจากนั้นเมื่อถึงวันบวช ก่อนการบวชก็จะมีการแห่ นาคไปยังศาลเจ้าพ่อวัง

^๕ สัมภาษณ์พระอธิการลี สีสเตโช, เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๗.

ตะลุม เพื่อทำการเช่นไหว้เจ้าพ่อวังตะลุมร่วมกันอีกครั้ง นอกจากนี้เวลาที่พาข้างไปเที่ยว หรือเวลาที่ไต่บนบานเอาไว้ ก็จะมีการเช่นไหว้อีกด้วยเช่นกัน

ต่อมาเมื่อปี ๒๕๓๕ ชาวบ้านตากกลางมีความเห็นร่วมกันว่า การไปไหว้ศาลเจ้าพ่อวังตะลุมในแต่ละครั้งนั้น เป็นเรื่องทีลำบากมาก คือต้องลุยน้ำไป หรือไม่ก็ต้องใช้การนั่งเรือพายไป เพราะศาลเจ้าพ่อวังตะลุมตั้งอยู่ในบริเวณที่มีลักษณะคล้ายเกาะกลางแม่น้ำ จึงได้ร่วมมือกันสร้างศาลเจ้าพ่อวังตะลุมไว้บนฝั่งห่างจากที่เดิมประมาณ ๑๕๐ เมตร ทำให้ทุกวันนี้ เวลาชาวบ้านคนใดประสงค์จะเช่นไหว้เจ้าพ่อวังตะลุม ก็ไม่จำเป็นต้องไปข้ามน้ำไปไหว้อีกต่อไป

สำหรับศาลเจ้าพ่อวังตะลุมแห่งที่สองนั้น ตามประวัติเล่าต่อกันมาว่า สมัยที่เกิดน้ำท่วมใหญ่ในหมู่บ้านตากกลางในอดีตนั้น ได้มีงูเหลือมขนาดใหญ่เลื้อยหนีน้ำมาอาศัยอยู่บนต้นไม้ในบริเวณวัดแจ้งสว่าง ชาวบ้านหลายคนพยายามที่จะจับและยิงมาทำเป็นอาหาร ก็ไม่สามารถจะจับได้ แม้จะเอาปืนมายิงก็ยังไม่ถูก จึงได้พากันไปหาหมอส่องทำนายความเป็นเพราะเหตุไร ภายหลังจากที่ทำพิธี หมอส่องก็แจ้งให้ชาวบ้านที่ไปหาทราบว่า แท้จริงแล้วงูใหญ่ตัวนี้ก็คือเจ้าพ่อวังตะลุมที่หนีน้ำท่วมขึ้นมาขึ้นมานั่นเอง และเจ้าพ่อวังตะลุมยังได้บอกกับหมอส่องว่า ตนต้องการจะอยู่ที่ตรงนั้น(คือตรงที่งูเหลือมอยู่)เพื่อปกป้องรักษาชาวบ้าน ขอให้ชาวบ้านสร้างบ้านให้ตนอยู่ด้วย ภายหลังจากชาวบ้านจึงได้พากันสร้างศาลขึ้นในบริเวณดังกล่าว ทำด้วยไม้ สูงประมาณ ๕ ฟุต มีเสา ๔ ต้น หลังคามุงสังกะสี ลักษณะคล้ายกับศาลปะกำ และได้ถือเสมือนว่าเป็น “บ้านหลังที่สอง” หรือ “บ้านหลังเล็ก” ของเจ้าพ่อวังตะลุม นอกเหนือไปจากศาลที่ริมฝั่งแม่น้ำ หรือ “บ้านหลังใหญ่” ทุกวันนี้เวลาที่ชาวบ้านต้องการจะเช่นไหว้เจ้าพ่อวังตะลุม ก็สามารถที่จะเช่นที่ศาลแห่งที่หนึ่งหรือแห่งที่สองก็ได้ ขึ้นอยู่กับความสะดวก ยกเว้นในพิธีการบวชนาคประจำปีของหมู่บ้าน ที่นอกจากจะต้องเช่นที่ศาลแห่งที่สองในวันก่อนที่จะบวชแล้ว ยังต้องมีการแห่นาคไปเช่นไหว้เจ้าพ่อวังตะลุมที่ศาลแห่งที่หนึ่งอีกด้วย อันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดถือกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามชาวบ้านบางคนก็ยังถือว่าศาลเจ้าพ่อวังตะลุมแห่งที่หนึ่งนั้น ศักดิ์สิทธิ์กว่าศาลเจ้าพ่อวังตะลุมแห่งที่สองมาก ฉะนั้นเมื่อมีเหตุการณ์ที่จะต้องเช่นไหว้เจ้าพ่อวังตะลุมก็มักจะไปเช่นที่ศาลแห่งที่หนึ่งแทน^๖

๔.๓. ความเชื่อเรื่องผีเรือน

นอกเหนือไปจากความเชื่อเรื่องผีปู่ตา และเจ้าพ่อวังตะลุมแล้ว ชาวทวายเลี้ยงช้างบ้านตากกลางยังมีความเชื่อว่า ยังมีวิญญาณอีกประเภทหนึ่งที่คอยคุ้มครองสมาชิกในครัวเรือน นั่นก็คือ ผีเรือนหรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “คุณปู่หรือยายจั่วคุณ” อันเป็นวิญญาณของผีบรรพบุรุษของตระกูลนั้นๆ ที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนของโคตรตระกูล คำว่า “คุณ” เป็นภาษาทวายหมายถึง “บ้าน” ส่วนคำว่า “ปู่” หมายถึง “ใหญ่ที่สุด” ฉะนั้นคำว่า “คุณปู่” จึงแปลได้ว่า “(ผี)ใหญ่ที่สุดประจำบ้าน”

^๖ สัมภาษณ์นางมา จงใจงาม, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๓๘.

ความเชื่อเรื่องผีเรือนนี้ มีปรากฏอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย โดยจะมีการสร้างหิ้งบูชาให้ผีเรือนอาศัยอยู่ภายในบ้าน และจะมีการเซ่นไหว้ผีเรือนเป็นประจำ เพราะนอกจากจะเป็นผีที่ใหญ่ที่สุดในบ้านแล้ว ยังเป็นผีที่ใกล้ชิดกับครอบครัวมากที่สุด ด้วยเหตุว่าหิ้งผีเรือนนี้อยู่ภายในบ้าน ไม่ได้แยกออกไปต่างหากเหมือนศาลปู่ตา ศาลเจ้าพ่อวังตะกู ศาลปะกำหรือแม้แต่ศาลพระภูมิ และบนบ้านของชาวกวยบ้านตากกลางทุกหลัง ก็จะมีหิ้งบูชาผีเรือนหรือดุงปี๋ด้อยู่เหนือหัวนอนในห้องนอน

ความสำคัญของดุงปี๋ด้นั้นมีหลากหลาย และชาวกวยเลี้ยงช้างบ้านตากกลางทุกครัวเรือนต่างก็ให้ความเคารพดุงปี๋ด้นี้มาก จึงมีการเซ่นไหว้ในหลายโอกาส ไม่ว่าจะเป็นเมื่อลูกหลาน หรือญาติมิตร จากที่อื่นเข้ามาพักอาศัยในบ้าน เมื่อลูกหลานแต่งงานและนำลูกเขยหรือลูกสะใภ้เข้ามาอยู่ในบ้าน ยามมีคนตายในบ้าน เวลามีสมาชิกใหม่ในครอบครัว เช่น คลอดลูก รวมถึงการทะเลาะเบาะแว้งกันในหมู่วงศ์ญาติ และการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น

๔.๔. ความเชื่อเรื่องแม่มดหรือมด

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับผีและวิญญาณที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ยังมีผีหรือวิญญาณอีกประเภทหนึ่งที่คอยทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขและปกป้องสมาชิกในครอบครัว ผีหรือวิญญาณประเภทนี้ชาวกวยเลี้ยงช้างเรียกว่า “แม่มด” หรือ “มด” ซึ่งเป็นผีประเภทเดียวกับผีฟ้าผีดินของกลุ่มไทย-ลาวนั่นเอง ที่อยู่ของแม่มดคือบ้านของต้นตระกูล ฉะนั้นในบ้านของต้นตระกูลจะมีหิ้งของ “แม่มด” ตั้งอยู่ โดยมากจะเป็นผู้หญิงที่อาวุโสที่สุดของครอบครัว ผู้ซึ่งทำพิธีรับแม่มดจากรุ่นพ่อแม่มายังตน และผู้ที่ทำหน้าที่บวงสรวงบูชาแม่มดส่วนใหญ่ก็คือผู้หญิง ซึ่งจะจัดพิธีบูชาแม่มดปีละครั้งที่บ้านของต้นตระกูล โดยการทำพิธี “รำแม่มด” และเลี้ยงผีแม่มด

ไม่มีผู้ใดทราบถึงต้นกำเนิดของแม่มดที่ชัดเจน เพียงแต่รู้ว่าเป็นบรรพบุรุษของสมาชิกในตระกูล และเชื่อว่าแม่มดมีพลังสามารถที่จะรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และนำมาซึ่งความโชคดีในชีวิตได้ และผีแม่มดนี้อาศัยอยู่ที่ไหนสักแห่งบนท้องฟ้า และชอบการเดินรำและการร้องเพลงเป็นที่สุด

ด้วยเหตุนี้ ในช่วงเดือนสามของทุกปี(ประมาณเดือนกุมภาพันธ์) ซึ่งตรงกับช่วงฤดูแล้ง ภายหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวในไร่แล้ว แต่ละครัวเรือนก็จะจัด “พิธีรำแม่มด” ขึ้น เพื่อแสดงความขอบคุณแม่มด ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว และเชื่อว่าถ้าจัดให้มีพิธีการรำแม่มดขึ้น สมาชิกในครัวเรือนก็จะอยู่เย็นเป็นสุข จะทำการใดๆก็จะประสบผลสำเร็จ ฉะนั้นนอกจากจะมีวัตถุประสงค์ในการจัดงานเพื่อแสดงความขอบคุณแม่มดที่ช่วยปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อขนานแม่มดให้การพาช้างไปเที่ยวแต่ละครั้งนั้นได้เงินทองกลับมาครั้งละมากๆ และเก็บนภายหลังจากการกลับจากพาช้างไปเที่ยว ตลอดจนเพื่อช่วยบำบัดรักษาสมาชิกในครัวเรือนที่เจ็บไข้ อันเนื่องมาจากละเมิดผีแม่มดอีกด้วย ในช่วงการจัดพิธีนี้บรรดาสมาชิกของตระกูลทุกคน ไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลไหน ก็จะกลับมาที่บ้านของต้นตระกูลเพื่อร่วมในพิธีนี้ มิฉะนั้นแล้วจะทำให้แม่มดโกรธ บันดาลให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือโชคร้ายได้

ในวันจัดงาน จะมีการสร้างปะรำพิธีที่หน้าบ้านเพื่อใช้ในการทำพิธี แล้วทำแทนบูชาแม่ผดุงตรงกลางปะรำ ซึ่งแทนสำหรับบูชาแม่ผดุงทำเป็นพานบายศรีตามที่ผู้ประกอบพิธีกำหนด และยังมีกรวยดอกไม้หมากและพลู จัดใส่พานบนโต๊ะวางข้างๆพานบายศรี ไม้แกะสลักเป็นรูปช้างและม้าของแม่ผดุง เหล้าผ้า(ไหม)ขาว และเสื้อผ้าสำหรับผู้จะร่วมรำแม่ผดุง บริเวณปะรำพิธีก็จะมีเครื่องประดับประดาอย่างสวยงาม

เมื่อบรรดาญาติพี่น้องมาพร้อมกันแล้ว พิธีรำแม่ผดุงก็จะเริ่มขึ้น โดยหมอแคนจะเริ่มเป่าแคนเป็นทำนองต่างๆ ผู้ทำพิธีก็จะนั่งอยู่ตรงกลางปะรำ หน้าพานบายศรี ยกงานที่ใส่หมากพลูและบุหรีขึ้นตรงหน้า แล้วร้องเพลงเชื้อเชิญให้แม่ผดุงลงมาช่วยพิธี แล้วก็วางลงบนหิ้งหรือแท่นที่จัดไว้ จากนั้นก็พนมมือและร้องเพลงเชื้อเชิญแม่ผดุงให้เข้ามาอยู่กับร่างกายของตน และจะร้องไปเรื่อยๆจนกระทั่งร่างเริ่มสั่น อันแสดงให้เห็นว่าแม่ผดุงเริ่มเข้ามาอยู่ในร่างแล้ว และผู้ที่เข้าร่วมพิธีก็จะถามชื่อแซ่ของแม่ผดุงคนนั้น และแม่ผดุงก็จะพูดภาษาของตน เช่น ถ้าแม่ผดุงเป็นคนไทย ก็จะพูดแต่ภาษาไทย ถ้าเป็นลาว เขมร หรือกวยก็จะพูดแต่ภาษานั้นๆ เมื่อผู้ทำพิธีร่ายรอบๆปะรำ ลูกหลานและผู้เข้าร่วมรำแม่ผดุงก็จะร่ายรำตาม โดยรจนกระทั่งแม่ผดุงได้เข้ามาอยู่ในร่างของพวกเขาแล้ว การร่ายรำของผู้ร่วมพิธีแต่ละคนก็แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบุคคลิกลักษณะของแต่ละคน ไม่มีจุดร่วมกันที่แน่นอน

ภาพที่ ๔.๒. พิธีธรรมการรำแม่ผดุง

การรำแม่ผดุงนี้จะดำเนินติดต่อกันไปตลอดระยะเวลา ๒-๓ วัน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ข้าวปลาอาหาร ก็จะถูกนำมาจัดเลี้ยงบรรดาญาติพี่น้อง และแขกเหรื่อที่มาร่วมในพิธีตลอด ๓ มื้อในแต่ละวัน โดยเฉพาะเหล้าก็จะถูกจัดหามาให้ทั้งแขกเหรื่อและนักดนตรีที่ถูกจ้างมาเล่นทั้งวันทั้งคืน ในระหว่างพิธีความเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะถูกนำมาปรึกษาแม่ผดุงเพื่อให้ช่วยรักษา โดยการให้ผู้ป่วยนำกรวยดอกไม้ ช้างและม้าที่แกะสลักด้วยไม้ และเหล้า มาเช่นไหว้แม่ผดุง แล้วเข้าร่วมรำแม่ผดุงด้วย การรำแม่ผดุงจะมีขึ้นตลอดทั้งคืน และภายหลังจากเสร็จสิ้น แม่ผดุงก็จะออกจากร่างผู้เข้าร่วมพิธี เพื่อรอกลับมาเล่นในปีหน้าต่อไป

๔.๕. ความเชื่อเรื่องผีปอบหรือมนะ

ขณะที่ผีบรรพบุรุษทั้งหลายถูกจัดว่าเป็นวิญญาณที่ดี (benevolent spirits) แต่ในสังคมชาวทวาย เลียงช้างบ้านตากกลางยังเชื่อว่ามีวิญญาณที่มีลักษณะตรงกันข้าม ที่จัดเป็นวิญญาณร้าย (malevolent spirits) ซึ่งเชื่อว่าอาศัยอยู่ในตัวคนและมีพลังกำลังและฤทธิ์เดชเหนือคนธรรมดาสามัญ ที่พวกเขาเรียกกันว่า “มนะ” ความเชื่อเกี่ยวกับมนะนี้ ก็คือผีที่คนไทยภาคกลางเรียกว่า “ผีปอบ” ซึ่งก็สามารถพบเห็นได้อย่างกว้างขวางในชนบทไทยภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยที่ภาคเหนือเรียกวิญญาณร้ายนี้ว่า “ผีกะ” ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว (ไทยอีสาน) เรียกว่า “ผีปอบ” ส่วนกลุ่มไทย-เขมรเรียกว่า “เนียะทะมบ”

เชื่อกันว่าสาเหตุของการกลายเป็นผีปอบหรือมนะนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๓ ประการ คือ

(๑) เกิดจากการถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ กล่าวคือ พ่อแม่ที่มีเชื้อปอบก็จะถ่ายทอดเชื่อดังกล่าวให้กับลูกหลานของตน ลูกหลานที่ได้รับเชื่อก็จะกลายเป็นปอบหรือมนะ

(๒) เกิดจากผู้ที่เรียนวิชาอาคม แล้วไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ที่สั่งสอน หรือใช้วิชาที่ได้ร่ำเรียนมาไปในทางที่ผิด จนเกิดภาวะที่เรียกว่า “ธรรมแตก” ผู้นั้นก็จะถูกผีปอบเข้ามาสิง กลายเป็นผีปอบไป

(๓) เกิดจากการกระทำของผู้ไม่หวังดี หรือที่เรียกกันว่า “ถูกของ” โดยอาจมีผู้ประสงค์ร้ายนำเอาขี้ผึ้งซึ่งมีส่วนผสมของน้ำมันที่ตนจากคางคกคนตายที่เรียกว่า “น้ำมันพราย” ไปทำการปลุกเสก แล้วนำมาแตะที่ตัวของคนนั้น จนในที่สุดผู้ที่ถูกกระทำกลายเป็นผีปอบไป

ผีปอบหรือมนะ จัดเป็นผีชั้นต่ำที่มักจะทำร้ายให้คนอื่นเจ็บป่วย เสียสติ เพื่อ คลุ่มคลัง จนกระทั่งเสียชีวิตในที่สุด เมื่อมีคนเจ็บป่วย และญาติๆเชื่อว่าอาจจะเกิดจากการกระทำของผีปอบ ญาติๆก็จะพากันไปหาหมอส่อง เพื่อให้ช่วยตรวจดู โดยหมอส่องจะให้การดู(ส่อง)ผ่านทางใบไม้หรือถ้วย พร้อมกับบริกรรมคาถา เพื่อตรวจดูสาเหตุของการเจ็บป่วยตามที่ได้ร่ำเรียนมา หากพบว่าผู้ป่วยเนื่องมาจากถูกผีปอบกระทำจริง ก็จะให้ญาติไปตามตัวหมอผีหรือครูบาไปทำการขับไล่ผีปอบออกจากร่าง แต่ในกรณีที่ผู้ป่วยอาละวาด คลุ่มคลัง ไม่สามารถที่จะควบคุมได้ หมอผีหรือครูบาก็จะถูกตามตัวทันที โดยไม่ต้องไปหาหมอส่องก่อน

หมอผีหรือครูบาจะเป็นผู้ชาย ซึ่งได้ร่ำเรียนวิชาอาคมต่างๆ โดยเฉพาะวิชาการปราบผีปอบ บุคคลเหล่านี้จึงต้องมีข้อปฏิบัติที่พิเศษ คือ ห้ามนั่งบนครกหรือสาก ห้ามลอดใต้ราวตากผ้า ห้ามกินน้ำเต้า และห้ามไปอยู่ใต้ประรำพิธีที่จะใช้เป็นที่รำผีฟ้าหรือผีแดน หรือรำแม่มนั่นเอง

* ผู้สนใจเรื่องนี้โปรดดูอานันท์ กาญจนพันธุ์, “ผีกะ : ความคิดในทางชนชั้นของชาวภาคเหนือ” ในอานันท์ กาญจนพันธุ์ พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา, หน้า ๑๑๓-๑๒๖ (เชียงใหม่: โครงการตำรามหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗).

ผู้ป่วยที่ถูกผีปอบเข้าสิงนั้น จะมีดวงตาแดงก่ำและกลอกกลิ้งอย่างน่ากลัว เมื่อครูบามาถึงก็จะลงมือบริกรรมคาถา แล้วเป่าที่ศรีษะของคนป่วย ผู้ป่วยจะรู้สึกร้อนเหมือนถูกไฟเผาแล้วครูบาก็จะถามชื่อแซ่ วัตถุประสงค์ของผีปอบที่มาสสิงอยู่ในตัวผู้ป่วย เมื่อผีปอบทนไม่ได้ก็จะบอชื่อเสียงเรียงนามตลอดจนวัตถุประสงค์ที่มาสสิงผู้ป่วย หากผีปอบที่มาสสิงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น ลาว หรือเขมร ผีปอบก็จะตอบเป็นภาษานั้นๆ และในที่สุดก็จะขอมออกจากร่างผู้ป่วยไป

ในหมู่บ้านตากกลางปัจจุบันมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอผีหรือครูบาอยู่ ๒ คนคือนายดา จงใจงาม อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑๓ และตากง ศาลางาม ชาวบ้านหมู่ที่ ๘ ทั้งนี้ผู้ที่จะเป็นหมอจะต้องผ่านการร่ำเรียนวิชาการปราบมนะหรือผีปอบ จากครูบาอาจารย์เสียก่อน

ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบนั้น จะเป็นที่รังเกียจของสังคม ไม่มีชาวบ้านคนใดที่อยากจะคบค้าสมาคมด้วย เขาจึงมักจะเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ขณะนี้ในหมู่บ้านตากกลางก็มีผู้ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีปอบหรือมนะอยู่ ๑ ราย เป็นหญิงวัยกลางคน แต่ก็ยังไม่ได้ทำร้ายใคร

๔.๖. ความเชื่อเรื่องผีปะกำ

ผีปะกำนับเป็นความเชื่อประเภทเดียวของชาวกวยเฉียงช้าง ที่แตกต่างไปจากระบบความเชื่อของชาวกวยกลุ่มอื่นๆ นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่น่าสนใจยิ่ง ผีปะกำนั้นจัดเป็นผีบรรพบุรุษของชาวกวยเฉียงช้างด้วย และที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของพวกเขาอย่างแนบแน่น ดังจะได้ศึกษารายละเอียดในบทที่ ๕ ต่อไป

๕. ความเชื่อเรื่องเสน่ห์ห้าแผ่นดินและเครื่องรางของขลัง

นิคม วงเวียน (๒๕๒๖) ได้กล่าวว่า นอกจากความเชื่อเรื่องภูติผี และวิญญาณต่างๆแล้ว ชาวกวยเฉียงช้างยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเสน่ห์ห้าแผ่นดิน และเครื่องรางของขลังอย่างสูงอีกด้วย^๑ ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑. ความเชื่อเรื่องเสน่ห์ห้าแผ่นดิน

วิธีการกระทำเสน่ห์ห้าแผ่นดินนั้นไม่เป็นที่เปิดเผย แต่เป็นที่ทราบกันว่า มีการกระทำเสน่ห์ให้ผู้หญิงหลงรักด้วยวิธีใช้สื่อต่างๆ เช่น ให้ดื่มน้ำ ให้กินของขบเคี้ยว ให้ดอกไม้ หมากพลู หรือบางครั้งอาจจะใช้ไม้กระดานเรื่อนเป็นสื่อก็มี ในบางท้องถิ่นมีผู้ยืนยันว่า พอถึงฤดูทำนาจะมีหญิงสาวจากต่างถิ่นมาช่วยคนที่ทำเสน่ห์ห้าแผ่นดินทำนาถึง ๔-๕ คน ครั้นพอเสร็จจากการทำนาแล้ว ฝ่ายชายก็จะพาหญิงสาวเหล่านั้นกลับไปยังบ้านของแต่ละคน โดยที่ฝ่ายพ่อแม่ของหญิงสาวเหล่านั้นไม่ติดใจว่ากล่าวแต่อย่างใด นอกจากนี้บางรายแม้เป็นหญิงที่มีสามีอยู่แล้ว ก็อาจจะเดินตามชายที่ทำเสน่ห์ห้าแผ่นดินไปถึงบ้านก็มีเช่นกัน

^๑นิคม วงเวียน, วัฒนธรรมสวย(กวย)ด้านความเชื่อ ในจังหวัดสุรินทร์, หน้า ๔๔-๔๖.

คนเผ่าคนแก่งจึงมักจะสอนลูกหลานของตนที่เป็นหญิง ให้ระมัดระวังการรับของฝากต่างๆ จากชายแปลกหน้า หรือหนุ่มที่มีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจบางคน มีข้อห้ามและเตือนใจให้หญิงสาวพึงระวังหลายประการ เช่น ห้ามนั่งร่วมแผ่นกระดานหรือร่วมเสื่อผืนเดียวกันกับชายหนุ่มแปลกหน้า เวลาไปงานที่หมู่บ้านอื่นหรือไปที่วชมมหรสพกลางคืน ให้นำผ้าถุงซ้อนสองผืน ผืนชั้นในให้กลับหัวลง ทั้งนี้ด้วยความเชื่อที่ว่า การกระทำดังกล่าวจะป้องกันอันตรายจากเสน่ห้ายาแฝด ซึ่งอาจมีผู้ลอบใช้คุณไสยต่างๆ กระทำเอานั่นเอง

ชาวกวยเลียงข้างบ้านตากกลางมีความเชื่อว่า บุคคลที่เรียนและใช้เสน่ห้ายาแฝดเพื่อผลประโยชน์ของตน เป็นบุคคลที่น่ารังเกียจในสายตาของชาวบ้าน โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ทำเสน่ห้ายาแฝดหวังเพียงเพื่อให้ตนได้ครอบครองหญิงสาวผู้นั้น ขณะที่หญิงสาวผู้นั้นไม่ได้ชอบพอ หรือมีครอบครัวแล้ว และเมื่อได้หญิงสาวคนนั้นมาครอบครองแล้ว ก็ไม่ได้เลียดูหรือให้ความรักอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังทำให้หญิงสาวบางรายกลายเป็นคนวิกลจริต เป็นบ้าหรือโรคประสาทไปเลยก็มีมาก

๕.๒. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง

ชาวกวยเลียงข้างบ้านตากกลางมีความเชื่อว่า วัตถุบางอย่างสามารถจะป้องกันภัยอันตรายหรือบันดาลผลสำเร็จให้กับผู้ครอบครองและครอบครัวยุได้ เครื่องรางของพวกเขานั้นมีหลายประเภท และมักจะเป็นของที่หายาก เช่น เขี้ยวหมูตัน ขนเต่า เขากกระต่าย กูดแสง แมงมาด จันทรภาค ซึ่งนิยมใช้ในขณะที่ยกไปคล้องข้าง และไม่เป็นที่เปิดเผย อีกทั้งชิ้นส่วนต่างๆ ของข้างก็ถือว่าเป็นเครื่องรางของขลังด้วยเช่นกัน เช่น งาช้าง ถ้าหากได้ผ่านการปลุกเสกแล้ว ก็จะช่วยให้พ้นภัยทั้งปวง งวงช้าง เฉพาะบริเวณปลายงวง ถือว่าเป็นเครื่องรางประเภทมหานิยม ใช้ทำนางกั๊ก ขนหางช้างหรือขนส่วนอื่น นิยมนำมาถักเป็นแหวนนำมาสวมใส่ เชื่อว่าจะป้องกันภูติผีปีศาจและคุณไสยทั้งปวง มักให้เด็กๆ สวมใส่ เพราะเชื่อว่าจะเลี้ยงง่ายด้วยอวัยวะเพศของช้างพลาย(ข้างตัวผู้) เชื่อว่าหากนำไปตากแห้งนำพกดัตถ์ จะเป็นเครื่องรางประเภทเมตตามหานิยม ประกอบอาชีพใดๆ ก็จะมีเจริญรุ่งเรือง เป็นที่รักใคร่ชอบพอของผู้พบเห็น ตลอดจนป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงด้วย

นอกจากเครื่องรางที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ยังพบว่าชาวกวยเลียงข้างบ้านตากกลางก็นิยมเครื่องรางจำพวกตะกรุด กำไลมือ ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้ผู้สวมใส่แคล้วคลาดจากอันตราย และคุณไสยทั้งปวงด้วยเช่นกัน